

Zdenko Kodelja

Šolstvo v času pandemije: izobraževanje na daljavo

Povzetek: Ena od posledic pandemije novega koronavirusa je bila tudi zaprtje šol in, kjer je bilo mogoče, izvajanje izobraževanja na daljavo. Zaradi zaprtja šol se je neenakost možnosti dostopa do izobraževanja v Sloveniji in v svetovnem merilu zelo povečala, z njo povezana pravičnost v izobraževanju pa zmanjšala, saj zaprtje šol najbolj škodi ranljivim in socialno deprivilegiranim učencem. Kako uspešno je bilo izobraževanje na daljavo v slovenskih razmerah – če ga primerjamo z učinki običajnega pouka v šoli –, je težko reči, saj objektivnih in verodostojnih podatkov o tem ni. Nobenega dvoma pa ni, da je bilo okrnjeno in na nižji ravni kot v šoli. A zdi se, da vse možnosti, ki jih ponuja sodobna informacijsko-komunikacijska tehnologija, pri dosedanjem izobraževanju na daljavo niso bile izkoriščene zaradi objektivnih in subjektivnih okoliščin. Zato izobraževanja na daljavo ne gre soditi zgolj na podlagi tega, kako je potekalo spomladi.

Ključne besede: izobraževanje na daljavo, pandemija, enake izobraževalne možnosti, pravičnost

UDK: 37.014

Znanstveni prispevek

Uvod

Šolstvo se je med pandemijo okužb s koronavirusom znašlo v položaju, v kakršnem doslej verjetno še ni bilo. Pa ne zato, ker v zgodovini še ne bi bilo pandemij, temveč zaradi odziva na sedanjo pandemijo v številnih državah: zapiranja šol in uvajanja nadomestnega izobraževanja na daljavo. Tako množičnega zapiranja šol še ni bilo in tudi takega izobraževanja na daljavo ne, saj ga omogoča šele sodobna tehnologija. Šlo je za odziv, ki ga vsaj deloma pojasnjuje dejstvo, da je bila ta pandemija veliko presenečenje. Nihče na svetu ni natančno vedel, kako ravnati. Tudi za medicinsko znanost je bil ta virus nov in kot tak precejšnja neznanka. Učinkovitih zdravil ali cepiv ni bilo. Veliko ljudi je zbolelo in umrlo. Zdravstvena stroka ni bila enotna v svojih ocenah in mnenjih, uradne institucije, odgovorne za predlaganje ukrepov na področju javnega zdravja, so spreminjale svoja mnenja in dajale nasprotujoča si priporočila, denimo glede nošenja mask, zapiranja šol in državnih meja ter uvedbe splošne karantene, kar je spodbudilo dvom o utemeljenosti njihovih priporočil. Različna priporočila so vplivala na različnost političnih odločitev v posameznih državah, a so kmalu številne države druga za drugo sprejemale podobne ostre ukrepe, da bi z njimi omejile in morda preprečile širjenje virusa. V nekaterih državah so voditelji sprva podcenjevali nevarnost in niso ukrepali, a so jih posledice kmalu prisilile, da so spoznali in priznali svojo zmoto. Toda ti ukrepi, predvsem zapiranje meja in splošna karantena, so močno posegli v običajno delovanje družbe in način življenja ljudi. Ohromili so gospodarsko, kulturno, šolsko in tudi običajno zdravstveno dejavnost, vodili so v povečanje števila brezposelnih in rast pojavov nasilja v družinah, posegli so v temeljne človekove pravice, denimo do svobode gibanja in združevanja, itd. Zato so nekateri prepričani, da so bili ti ukrepi sicer dokaj uspešni pri omejevanju širjenja okužb, a dolgoročno nevzdržni in pretirani oziroma neproporcionalni glede na dejansko nevarnost zaradi pandemije. Negativne posledice »zapiranja družbe« so prisilile vlade, vključno s slovensko, da so nekatere ukrepe odpravile ali omilile. Posledica: ponovna velika rast števila okužb med dopusti in ponovno zaostrovanje ukrepov.

Nekateri od sedanjih ukrepov za preprečevanje širjenja okužb pa niso novi. To je razumljivo, saj so pandemije ali zelo razširjene hude kužne bolezni znane že

iz daljne in tudi bližnje preteklosti. Ogromno ljudi je zaradi njih v kratkem času zbolelo in mnogo jih je tudi umrlo. Še posebej zaradi španske gripe in še veliko prej zaradi kuge, ki je v srednjem veku prepolovila evropsko prebivalstvo in so jo zato razumeli in likovno upodabljali kot enega od štirih bibličnih apokaliptičnih jezdecev. Medicinski in politični odgovor na kugo v 18. stoletju je bila, kot je pokazal francoski filozof Michel Foucault, disciplinirana družba, temelječa na natančnem nadzoru nad slehernim posameznikom. Disciplinirana družba je eden od načinov za »izvrševanje oblasti nad ljudmi, za kontroliranje njihovih odnosov, za razpletanje njihovih nevarnih mešanj«. Za temi »disciplinskimi dispozitivi razberemo strah pred 'okužbami', pred kugo«, in željo oblasti po vzpostavitvi reda, katerega »funkcija je, da razvozla vse zmede: zmedo bolezni, ki se prenaša, če se mešajo telesa; zmedo zla, ki narašča, ko strah in smrt izbrišeta prepovedi« (Foucault 2004, str. 217–218). Že v prejšnjih stoletjih se je s kugo širil tudi velik strah, ki je zajel množice in postal, kot je v času reformacije zapisal Martin Luter, »najnevarnejša kuga«.¹ Prav strah je bil, kot pravi italijanski filozof Giorgio Agamben, »slab svetovalec« tudi ob sprejemanju vladnih ukrepov v začetku sedanje pandemije v Italiji. Je pa hkrati omogočil, da vidimo stvari, ki so v italijanski in drugih sodobnih družbah že obstajale, a »smo se pretvarjali, da jih ne vidimo. Prvo, kar je očitno pokazal val panike, ki je ohromil državo, je«, kot opozarja Agamben, »da naša družba ne verjame več v nič drugega kot v golo življenje. Očitno je, da so Italijani«, pa ne samo oni, »pripravljeni žrtvovati praktično vse – normalne življenjske razmere, družbene odnose, delo, celo prijateljstvo ter verska ali politična prepričanja – da se izognejo nevarnosti, da bi zboleli. Golo življenje, in strah, da bi ga izgubili, ni nekaj, kar ljudi združuje, ampak tisto, kar jih zaslepljuje in ločuje. Druga človeška bitja, podobno kot tisti, ki so zboleli za kugo [...] so zdaj videni samo kot potencialni okuževalci, ki se jim je treba izogibati za vsako ceno ali pa vsaj držati na razdalji vsaj enega metra.« V času veljave najstrožjih ukrepov v nekaterih italijanskih deželah, opozarja Agamben, »umrli – naši mrtvi – nimajo pravice do pogreba in ni jasno, kaj se zgodi s trupli nam ljubih oseb. Naši bližnji so izbrisani in čudno je, da cerkve o tem molčijo. Kakšni bodo postali človeški odnosi v državi, ki bo navajena živeti na tak način kdo ve kako dolgo? In kaj je družba, ki nima nobene druge vrednote razen preživetja?« se sprašuje Agamben (2020). Podobno tudi njegov francoski kolega André Comte-Sponville meni, da je nevarnost, ki nam grozi, »panmedikalizem«, ki se kaže v tem, da postavljamo zdaj »zdravje – in ne več pravičnosti, ljubezni ali svobode – za najvišjo vrednoto«, in da medicini »ne zaupamo le svoje zdravje«, kar je normalno, temveč tudi »vodenje naših življenj in družb«. To pa je zanj »grozna napaka«, kajti medicina je sicer zelo pomembna stvar, vendar ne more nadomestiti »politike, morale ali duhovnosti. Poglejte,« pravi, »naše televizijske novice: vidimo le zdravnike. Hvala jim za odlično opravljeno delo in za tveganje, ki ga prevzemajo. Toda navsezadnje so strokovnjaki tam zato, da razsvetlijo ljudi in njihove izvoljene predstavnike, ne pa da vladajo.« (Comte-Sponville 2020)

¹ V času kuge se je Luter pritoževal nad ravnanjem ljudi: »Ljudje bežijo drug za drugim in težko je najti koga, ki bi negoval težke bolnike. Po mojem mnenju je ta strah, ki ga hudič vstavlja v srca teh nesrečnih ljudi, najnevarnejša kuga. Oni bežijo, strah jim mrači um, zapuščajo svoje družine, svoje očete, svoje sorodnike.« (Delumeau 1978, str. 165–166)

Druga skrb zbujujoča stvar, na katero opozarja Agamben, pa je v tem, da je epidemija pokazala, da je izredno stanje, na katerega so nas vlade navajale že v preteklih gospodarskih in drugih krizah, postalo normalno stanje. »Ljudje so se tako navadili živeti v razmerah stalne krize in izrednega stanja, da se zdi, da niso opazili, da se je njihovo življenje zreduciralo na čisto biološko stanje, ki je izgubilo ne samo vsako družbeno in politično dimenzijo, ampak celo vsako človeško in čustveno razsežnost. Družba, ki živi v stalnem izrednem stanju, ne more biti svobodna. Dejansko živimo v družbi, ki je žrtvovala svobodo zaradi tako imenovanih 'varnostnih razlogov' in je posledično obsodila samo sebe na življenje v trajnem stanju strahu in negotovosti.« Zato ne preseneča, pravi Agamben, da o epidemiji govorimo v smislu vojnega stanja. Ukrepi proti širjenju virusa nas dejansko prisilijo, da živimo v družbi, v kateri velja policijska ura. Toda ta vojna proti virusu kot »nevidnemu sovražniku, ki se lahko ugnezdi v katero koli drugo človeško bitje, je najbolj nesmiselna vojna. Resnici na ljubo je to državljanska vojna. Sovražnik ni nekje zunaj, ampak znotraj nas.« (Agamben 2020) Razlog za skrb pa po njegovem mnenju ni le stanje v času med pandemijo, temveč tudi njene posledice, negotovost glede tega, ali bo nekaj, kar je bilo sprejeto zaradi pandemije, ostalo v veljavi tudi po njej, denimo zaprtje šol in izobraževanje na daljavo.

Izobraževanje na daljavo in enakost možnosti

Ena od posledic sedanje pandemije je bila tudi zapiranje šol in poskusi izvajanja izobraževanja na daljavo. Na tem mestu lahko podam le nekaj osnovnih misli o takem izobraževanju. Pri tem se bom omejil zgolj na njegovo obravnavo z vidika pravičnosti in enakih možnosti.² Najprej pa se mi zdi potrebno problematiko, s katero smo soočeni tudi v slovenskem šolstvu, obravnavati v širšem kontekstu.

Izobraževanje na daljavo ima namreč dolgo tradicijo in različne oblike, toda tisto izobraževanje na daljavo, o katerem govorimo danes, je nov in po razsežnosti globalen pojav, saj je posledica zaprtja šol po vsem svetu zaradi pandemije. Po podatkih Združenih narodov in Unesca je do konca aprila svoje šole zaprlo 191 držav in s tem je ostalo brez šolskega pouka približno 1,5 milijarde šolarjev (*Startling disparities in digital learning emerge as COVID-19 spreads: UN education agency* 2020). Večina od teh držav je poskušala šolski pouk vsaj do neke mere nadomestiti z uvedbo izobraževanja na daljavo, ki temelji na uporabi interneta in lastnih računalnikov. Toda več kot polovica od teh otrok, ki niso več mogli v šolo, torej več kot 800 milijonov, doma nima računalnika, le nekoliko manj pa jih nima dostopa do interneta. V nekaterih revnejših delih sveta je položaj še veliko slabši. V podsaharski Afriki, denimo, je takih otrok skoraj 90 % (prav tam). Že iz teh podatkov je vsakomur jasno, da so morale nekatere države iskati drugačne možnosti izobraževanja na daljavo: izobraževanje prek radia, TV in tudi fizičnega pošiljanja učbenikov in drugega učnega gradiva na domove. V vsakem primeru pa se je zaradi

² Te misli sem v glavnem že predstavil na spletni okrogli mizi z naslovom *Izobraževanje na daljavo – izkušnje za prihodnost?*, ki je potekala 21. maja 2020, organiziral pa jo je Pedagoški inštitut v sodelovanju z Oddelkom za pedagogiko in andragogiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

zaprtega šol neenakost možnosti dostopa do izobraževanja v svetovnem merilu zelo povečala, z njo povezana globalna pravičnost v izobraževanju pa znatno zmanjšala. Prav zagotavljanje večje pravičnosti je zato ključni cilj, ki naj bi ga poskušali doseči z ukrepi v okviru *Globalne koalicije za izobraževanje* (Global Education Coalition 2020). To pobudo je v začetku aprila ustanovil Unesco, da bi podprl države pri izvajanju izobraževanja na daljavo, saj zaprtje šol najbolj škodi ranljivim in socialno deprivilegiranim učencem.

Povečanje neenakosti glede možnosti izobraževanja pa ni značilno le za revne in nerazvite države. Tudi v razvitih in bogatih državah se je pokazalo, da nimajo vsi učenci doma računalnika in internetne povezave. Zato se je, če navedem primer iz ZDA, lokalnim šolskim oblastem v državi Washington takoj po zaprtju šol zastavilo vprašanje, ali naj šole izobražujejo vsakogar, ki ima doma dostop do interneta, ali nikogar (Morton 2020). Gre za resno politično in moralno dilemo, saj bi morali izbirati med dvema slabima možnostma in bi torej, kakor koli bi izbrali, nekomu škodovali: v prvem primeru bi bili izobraževanja deležni samo tisti, ki so že tako ali tako v boljšem položaju in bi se posledično razlike v znanju med tistimi, ki imajo dostop do interneta, in tistimi, ki ga nimajo, še povečale. V drugem primeru pa bi bili sicer vsi obravnavani enako, vendar bi obenem tudi vsi ostali brez možnosti takšnega izobraževanja na daljavo, kar ne bi koristilo nikomur. Ta dilema je bila posledica stališča državnih oblasti oziroma guvernerja, da je hvalevredno, če šole tak pouk izvajajo, da pa ne morejo pričakovati, da bo država vsem zagotovila dostop do interneta in nabavila računalnike tistim, ki jih nimajo (prav tam). Šole so se zato poskušale izogniti tej dilemi z iskanjem donatorjev, ki bi omogočili, da bi šole lahko izvajale pouk na daljavo za vse učence.

Tudi slovenska vlada se je odločila zapreti šole, ki so nato začele izvajati izobraževanje na daljavo. Ob tem se zastavljata vsaj dve pomembni vprašanji. Prvič, ali so šole začele izvajati pouk na daljavo prostovoljno ali pa so ga morale izvajati, ker je tako odločilo šolsko ministrstvo ali nek drug pristojen organ,³ in drugič, ali je državi in šolam uspelo zagotoviti pogoje za uspešno in pravično izvedbo takega

³ Podobno kot v številnih drugih državah se je tudi slovenska vlada odločila zapreti šole, ni pa obenem jasno povedala, ali je šolam dovoljeno, da pouka v času zaprtja šol sploh ne izvajajo, ali pa, da ga morajo izvajati na drugačen način. To se vidi tudi iz formulacije okrožnice ministrstva za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ), »da se vzgojno-izobraževalna dejavnost ne bo izvajala fizično v šolah oziroma da se v določenih primerih začasno ne bo izvajala« (Okrožnica MIZŠ osnovnim šolam, 12. 3. 2020). Enako nejasna je formulacija: »Če ima šola možnost izvedbe izobraževanja na daljavo, šteje izveden pouk tudi v realizacijo ur pri izvedbi posameznega predmeta.« (prav tam) Le dan pozneje je MIZŠ poslal ravnateljem »Priporočila šolam za izvajanje izobraževanja na daljavo«, v katerih piše, da bo od 16. 3. 2020 mogoče »le izvajanje izobraževanja na daljavo« in da je slednje »mogoče z določenimi prilagoditvami kljub vsemu kakovostno izvesti« (13. 3. 2020). To mnenje MIZŠ je mogoče razumeti tako, da morajo vse šole začeti izvajati izobraževanje na daljavo. Iz teh dokumentov torej ni jasno, ali so se šole prostovoljno odločile, da začnejo izvajati izobraževanje na daljavo ali ne, prav tako ni jasno, ali je to naročil MIZŠ ali pa je morda to bila skupna odločitev. V vsakem primeru pa se zdi, da je bila odločitev za izobraževanje na daljavo, ki so jo sprejeli tudi v večini drugih držav, kljub vsem težavam z izvedbo in slabim posledicam za deprivilegirane otroke boljša, kot bi bila odločitev, da šole izobraževanja na daljavo sploh ne bi izvajale. Tak sklep je utemeljen vsaj z vidika konsekvencialistične etike, v skladu s katero je neko dejanje moralno sprejemljivo, če se na tak način dosežejo najboljše oziroma najmanj slabe možne posledice.

pouka.⁴ Nujni pogoj za to je, da imajo vsi učenci doma dostop do interneta in možnost uporabe računalnika. Po nekaterih javno dostopnih podatkih ta pogoj ni bil v celoti uresničen. Poleg tega je to le nujni, ne pa tudi zadostni pogoj za izvedbo pouka na daljavo. Potrebno je še, da so učenci, dijaki in učitelji računalniško dovolj pismeni in torej znajo uporabljati računalniško tehnologijo in programska orodja, ki omogočajo uspešno izvedbo pouka na daljavo. Tudi ta pogoj je bil, kot kaže, le deloma izpolnjen. Ob tem pa tudi nimamo razvite ne didaktike ne metodik poučevanja na daljavo. Zato so se učitelji v novih okoliščinah marsikdaj morali znajti, kot so vedeli in znali. Če k temu dodamo še spoznanje, da se mnogi otroci niso zmogli ali znali samostojno učiti, je očitno, da je bila uspešnost njihovega izobraževanja na daljavo močno odvisna od pomoči staršev. Prav tako je bila odvisna tudi od drugih dejavnikov: primernege prostora za učenje, motivacije za učenje, odnosov v družini, psihičnega počutja itd. Kako uspešno je bilo izobraževanje na daljavo – če ga primerjamo z učinki običajnega pouka v šoli –, je težko reči, saj objektivnih in verodostojnih podatkov o tem, kolikor mi je znano, ni.⁵ Obstajajo le bolj ali manj subjektivne ocene, oblikovane na podlagi osebnih izkušenj in mnenj, zbranih z anketnimi vprašalniki. A mnenje, kot je znano že iz antične grške filozofije, še ni znanje oziroma znanstveno spoznanje, *dóxa* ni isto kot *epistéme*. Zato bo verodostojno sodbo o uspešnosti tega pouka mogoče dati šele, ko bo mogoče opraviti ustrezne znanstvene analize.

Že zdaj pa je mogoče dokaj utemeljeno predvidevati, da dosedanje izobraževanje na daljavo ni pripomoglo k večji pravičnosti šolskega sistema, prej nasprotno. Na to posledico izobraževanja na daljavo med pandemijo opozarjajo v številnih državah in tudi za slovenske razmere velja, da imajo od njega večjo korist otroci, ki izhajajo iz ekonomsko dobro stoječih družin, ki imajo izobražene starše, lastne računalnike, dostop do interneta itd. Tudi če pravičnost razumemo kot enakost možnosti, enakost možnosti pa kot enako dostopnost, vidimo, da dostopnost izobraževanja na daljavo ni bila za vse učence enaka, medtem ko je dostopnost običajnega šolanja pod enakimi pogoji zajamčena vsem. A ne samo dostopnost, tudi kakovost dostopnega izobraževanja na daljavo ni bila enaka za vse. Iz tega sledi, da enaka možnost dostopa do izobraževanja sama po sebi še ne zagotavlja enakih možnosti v izobraževanju. Je zgolj nujni pogoj zanje, nikakor pa ne tudi zadostni.

Prav tako je videti, da je izobraževanje na daljavo manj uspešno sledilo tistemu načelu pravičnosti, ki ima svoj izvor v Aristotelovi filozofiji in ki pravi, da moramo enake obravnavati enako in različne različno. Tu mislim tako na slabše kot na boljše učence, na nadarjene in tiste s posebnimi potrebami in učnimi težavami, kajti vsi ti učenci potrebujejo posebno skrb in obravnavo, da lahko dosežejo to, kar zmorejo.

⁴ Država mora v skladu z zakoni in podpisanimi konvencijami o človekovih in otrokovih pravicah zagotoviti uresničevanje otrokovih pravic do izobraževanja. Ker je država zaradi epidemije šole zaprla in se je odločila, da bo pouk potekal na daljavo, bi morala (sama ali prek občin ali šol) zagotoviti pogoje za tak pouk. To je njena obveznost. Ne more namreč zahtevati, česar ni mogoče izvesti, če niso za to izpolnjeni vsaj nujni pogoji. Mednje sodijo materialni pogoji (možnost uporabe računalnikov in dostopnost interneta), ki bi jih država morala zagotoviti iz istega razloga, kot mora, denimo, zagotoviti zaščitno opremo za zdravstvo.

⁵ Ne poznam razlogov, zaradi katerih letos nacionalno preverjanje znanja v osnovnih šolah ni bilo izvedeno. Če bi bilo, bi bili rezultati lahko pomemben podatek za objektivnejšo presojo vpliva izobraževanja na daljavo na znanje učencev vsaj pri šolskih predmetih, ki so predmet nacionalnega preverjanja.

Dosedanje izkušnje pa niso dokaz, da bodoče izobraževanje na daljavo ne bi moglo biti bolj kakovostno in bolj pravično. A temeljni pogoj za to je, vsaj takrat, ko izobraževanje temelji na informacijsko-komunikacijski tehnologiji, da postane tako imenovana digitalna pravičnost v izobraževanju pomemben cilj šolske politike, digitalna inkluzija oziroma digitalna vključenost pa sredstvo za doseg tega cilja. Ali drugače rečeno, vsak učenec mora imeti doma možnost uporabe računalnika in interneta; učitelji in učenci morajo pridobiti zadostno računalniško pismenost; učenci morajo tudi bolj razviti zmožnost organizacije lastnega učenja in se naučiti, kako se učiti; razviti je treba specialne didaktike oziroma metodike poučevanja na daljavo itd.

Uresničitev prvega pogoja je izjemno težka naloga za revne in nerazvite države, medtem ko je v razvitih državah, kamor sodi tudi Slovenija, ta pogoj verjetno še najlažje izpolniti, saj je potrebna predvsem politična odločitev za večje vlaganje v digitalizacijo družbe. Če je to ena od prioritet države, kot je mogoče velikokrat zaslediti v političnih dokumentih, je tudi omenjeni pogoj za kakovostno in pravično izobraževanje na daljavo mogoče marsikdaj in marsikje relativno hitro izpolniti. Za njegovo izpolnitev je, kot rečeno, odgovorna predvsem država. Prav tako mora država na pravni in institucionalni ravni omogočiti in podpirati izpolnitev drugega pogoja, katerega uresničitev pa je odvisna od šol, strokovnih institucij in seveda od samih učiteljev in učencev. Tretji od omenjenih pogojev je že dolgo zapisan kot eden od ciljev v učnih načrtih posameznih učnih predmetov,⁶ a zdi se, da učenci tega cilja ne dosegajo, če držijo v strokovni in širši javnosti pogosto izrečena mnenja, da je uspešnost izobraževanja na daljavo v veliki meri odvisna od pomoči staršev. Da

⁶ Tako sta, na primer, med splošnimi cilji učnega načrta za angleščino v osnovni šoli navedena tudi naslednja:

1) *Zmožnost za pridobivanje novih znanj – učenje učenja*. Učenci se pri pouku angleščine učijo, kako se učiti; prepoznajo lastni kognitivni in učni slog, pri čemer:

- nadgrajujejo svoje izkušnje v učnem procesu in razvijajo učne strategije pri sprejemanju, tvorjenju in posredovanju besedil v tujem jeziku, npr. različne tehnike branja, pisanja; strategije pomnjenja (npr. besedišča), strategije pri vključevanju v pogovor, strategije za delo s sodobnimi tehnologijami, viri, podatki in gradivi,
- razvijajo zmožnost (samo)organiziranja lastnega učenja in (samo)vrednotenja znanja ter zavedanja o soodgovornosti za svoje učenje in znanje,
- razvijajo zanimanje za učenje sosedskih in tujih jezikov v šoli in zunaj nje,
- razvijajo vrednote in stališča, ki podpirajo učenje: lastno motivacijo, samozaupanje, sprejemanje potrebe po stalnem učenju itd.

2) *Digitalna pismenost*. Učenci pri pouku angleščine kritično uporabljajo informacijsko-komunikacijsko tehnologijo za pridobivanje, vrednotenje in shranjevanje informacij, za njihovo tvorjenje, predstavitev in izmenjavo ter za sporazumevanje in sodelovanje v mrežah na svetovnem spletu. Učenci razvijajo zmožnosti uporabe informacijsko-komunikacijske tehnologije tako, da:

- spoznajo in uporabljajo elektronske in spletne slovarje,
- pridobivajo podatke s spleta (spletne strani, portali, družabna omrežja) in uporabljajo brskalnike in iskalnike v angleščini,
- jo uporabljajo za komuniciranje v angleščini (npr. elektronska pošta, e-telefon, klepetalnice, blogi, forumi idr.),
- pridobivajo gradivo o različnih temah, obravnavanih pri pouku,
- objavljajo svoje izdelke in sporočila,
- predstavljajo svoje izdelke (grafično, slikovno, pisno, zvočno),
- se vključujejo v mednarodne mrežne projekte in šolska partnerstva. (Učni načrt 2016, str. 9)

tega cilja ne dosegajo učenci v prvih letih šolanja, je razumljivo, če pa je to res tudi pri učencih iz višjih razredov osnovne šole in srednješolcih, bi morali ugotoviti in odpraviti razloge za neuspešno uresničevanje tega cilja, saj je drugače izobraževanje na daljavo težko izvedljivo. A če to drži, potem je problem večji in ne zadeva zgolj izobraževanja na daljavo, kajti široko je razširjeno tudi prepričanje, ki ga nihče ne zanika, da otroci potrebujejo pomoč staršev tudi takrat, ko pouk poteka v šoli. Če jo res in če jo potrebujejo v tolikšni meri, da brez nje učenci v šoli ne bi bili uspešni, se je treba vprašati, ali ni s tako zasnovano šolo nekaj narobe. Za uresničitev četrtega od prej omenjenih pogojev za bolj kakovostno in pravično izobraževanje na daljavo pa so odgovorni predvsem tisti, ki na univerzah predavajo didaktiko ali metodiko poučevanja posameznih predmetov. Ti bi morali najprej razviti te vede tudi v smeri poučevanja na daljavo. Na ravni visokošolskega študija, izobraževanja odraslih in deloma tudi srednješolskega izobraževanja je bilo na tem področju že veliko narejenega. Nekaterne znane tuje univerze izvajajo študij na daljavo oziroma »on line«. Morda bi se lahko vsaj del teh spoznanj in praks prenesel tudi na osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje na daljavo.

Negotova prihodnost

Izobraževanje na daljavo se je za večino slovenskih šolarjev končalo tik pred koncem šolskega leta, ki se je tako sklenilo s ponovno izvedbo pouka v šolah. Kako se bo septembra začelo in nadaljevalo novo šolsko leto, je odvisno od epidemioloških podatkov, pravijo na ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport. V vsakem primeru pa naj bi se začelo in nato tudi potekalo po enem od štirih predvidenih modelov (Vzgoja in izobraževanje v Republiki Sloveniji v razmerah, povezanih s covid-19 2020). Na ministrstvu za šolstvo, ki bo odločilo, kateri model bo aktiviran na nacionalni ravni,⁷ dajejo prednost modelu, po katerem bodo vsi osnovnošolci in srednješolci začeli pouk v šoli, ob upoštevanju priporočil in navodil, ki jih je pripravil Nacionalni inštitut za javno zdravje. Toda njegova izvedba je odvisna od epidemiološke presoje razmer. Ker se te lahko hitro spremenijo, so pravzaprav možne vse opcije. Možno je tudi, da bodo šole v različnih krajih z različno stopnjo tveganja okužbe izvajale pouk po različnih modelih in bo torej na celotnem slovenskem teritoriju sočasno v uporabi več modelov in različna priporočila glede preprečevanja širjenja koronavirusa. Če se bo to zgodilo in bo takšno stanje trajalo dlje časa, se bo na ravni šolskega sistema pojavil problem zagotavljanja enakih možnosti za izobraževanje, primerljivosti med šolami glede obsega in kakovosti pouka, primerljivosti ocen, pridobljenih v šolah, ki so delovale v zelo različnih pogojih, itd. A tudi če bodo epidemiološke razmere ugodne in bo uveljavljen omenjeni model, ki naj bi šolam omogočil, da delujejo v

⁷ Odločitev o aktiviranju posameznega modela za šole, ki velja na nacionalni ravni, »sprejme Vlada RS oziroma ministrica, pristojna za izobraževanje« (Vzgoja in izobraževanje v Republiki Sloveniji v razmerah, povezanih s covid-19 2020, str. 21). Enako velja za odločitev o »aktiviranju podmodela, ki predvideva zaprtje šole« (prav tam). Ravnatelj šole sprejme le odločitev »za aktiviranje podmodela za zaprtje posameznih oddelkov šole«, in še to ne po lastni presoji, temveč na »predlog epidemiološke službe Območne enote Nacionalnega inštituta za javno zdravje« (prav tam, str. 22).

razmerah, ki so najbolj podobne tistim pred epidemijo, bo – kot kaže – z njegovo izvedbo nekaj resnih težav. Še več, po mnenju Pečana, predsednika združenja osnovnošolskih ravnateljev, priporočila v nekaterih primerih sploh niso izvedljiva, denimo pri pouku izbirnih predmetov, ki predvideva združevanje učencev iz različnih razredov. Opozarja, da je »zdravstvenim strokovnjakom v delovni skupini za pripravo priporočil neštetokrat povedal, da takšna priporočila niso bila izvedljiva že v prejšnjem šolskem letu in tudi zdaj ne bodo. Očitno nas niso upoštevali. Šolniki smo zaskrbljeni, saj nas zakon kot izvajalce pouka zavezuje. Hkrati pa nam dajejo priporočila, po katerih pouka ne moremo izvajati, ne da bi jih kršili.« (Kramberger 2020) Če to drži, je tak položaj, v katerega so postavljeni šolniki, res nevzdržen. Postavljeni so pred dilemo, pravzaprav pred izsiljeno izbiro, ko kar koli izberejo, nekaj kršijo: če spoštujejo zakon, kršijo priporočila, če spoštujejo priporočila, pa kršijo zakon. Na prvi pogled se zdi, da dileme v resnici ni, saj je tisto, kar morajo spoštovati, zakon. Priporočila pa naj bi bila zgolj priporočila⁸ – naj bi se torej lahko upoštevala ali pa tudi ne. Če niso življenjska, če niso izvedljiva, je po mnenju nekaterih, kot je bilo slišati, treba uporabiti zdravo pamet in priporočila nekoliko prirediti. Toda zdi se, da vsaj nekatera od teh priporočil niso zgolj priporočila, ki jih po lastni presoji izpolnujemo ali ne, temveč so obvezna, njihovo obvezno spoštovanje pa normativno določa sklep vlade.⁹ Priporočila so namreč del modelov, o aktiviranju modelov pa odloča vlada oziroma šolsko ministrstvo. Zato ravnatelji o tem sami ne morejo odločati, ne morejo izbrati, po katerem modelu bo na njihovi šoli potekal pouk, in zato tudi ne, katera z modelom določena priporočila bodo spoštovali in katerih ne. Če je tako, potem ukrepi, ki so predstavljeni kot priporočila,¹⁰ v resnici

⁸ V zdravstvu oziroma medicini je priporočilo opredeljeno kot »konsenz večjega števila strokovnjakov, delujočih v okviru določenega strokovnega združenja, glede enostavne in jasne povédi, sestavljene iz dveh stavkov, ki sta med seboj povezana z besedo 'naj' ali 'naj ne'. Prvi stavek opisuje situacijo, drugi pa želeno ('naj') ali neželjeno ('naj ne') ravnanje v takšni situaciji [...] Temu nato sledi argumentacija, v kateri avtorji priporočil v uvodnem delu pojasnijo motive za njihov sprejem in glavne epidemiološke kazalce. Sledi opis standardizirane metodologije, v kateri so navedene baze podatkov, iz katerih so avtorji črpali podatke oziroma dokaze. Obvezen je seveda tudi seznam uporabljene literature in virov, med katerimi morajo biti tudi že obstoječe klinične smernice in mednarodne smernice.« (Popovič 2018, str. 366) Priporočila v šolstvu običajno nimajo tako natančno določene strukture in formalno niso opredeljena kot konsenz večjega števila strokovnjakov znotraj nekega strokovnega združenja. Bolj so videti kot priporočila neke institucije, avtorji pa večinoma ostajajo anonimni.

⁹ Sklep o uporabi ukrepov, ki jih določa *Zakon o nalezljivih boleznih*, pri nalezljivi bolezni COVID-19, (Uradni list RS, št. 79/20). Ta sklep vlade spada v vladne podzakonske akte, ti pa *lahko normirajo* izvajanje tistega, kar je že urejeno v zakonu. Tudi o tem, kateri model s pripadajočimi priporočili bo aktiviran, bo odločeno s sklepom vlade oziroma šolske ministrice.

¹⁰ Vprašanje je, ali imajo ta priporočila enak status kot priporočila v zdravstvu. Poleg tega pa tudi, če sklepamo po analogiji z razliko med priporočili in smernicami v zdravstvu, ali niso obravnavana priporočila šolam pravzaprav smernice. »Smernice (*angl.* guidelines) so priporočila, ki so temelj za oblikovanje določene strategije ali politike. Od priporočil se razlikujejo predvsem v tem, da priporočila nimajo konkretnega naslovnika in sama po sebi ne povzročajo praktičnih učinkov, medtem ko so smernice tista priporočila, ki jih odločevalci ali izvajalci uporabi pri načrtovanju ali izvedbi svojih aktivnosti, strategij ali odločitev.« (Popovič 2018, str. 367) Za razumevanje obravnavanega problema je pomembno, da tudi smernice niso pravno zavezujoče. Smernice so namreč opredeljene kot »znanstveni prispevek, ki temelji na konsenzualnih priporočilih stroke z visoko kakovostjo dokazov, in odgovarjajo na praktična vprašanja odločevalcev, zlasti pa financerjev in izvajalcev zdravstvenih storitev. Pravno sicer niso obvezujoče, vendar si jih zaradi pravnega načela dolžne skrbnosti tako izvajalci kot financerji težko privoščijo

niso priporočila, temveč neke vrste obvezna navodila. V vsakem primeru pa njihov pravni status ni jasno določen in zato tudi ne, kdo je za njihovo izvrševanje ali neizvrševanje odgovoren in kakšne so, če so, posledice za tistega, ki se priporočil ne drži.

A tudi če bi bila priporočila res zgolj pravno nezavezujoča priporočila, njihovo nespoštovanje verjetno ne bi ostalo brez posledic, kajti kaj bi se v tem primeru zgodilo, če bi v šoli prišlo do okužb s smrtnimi izidi in posledično do tožb na sodiščih? Kdo bi bil odgovoren? Medicinski strokovnjaki, ki so pripravili priporočila, zagotovo ne, saj ni jasno niti, ali bi bili odgovorni v primeru, če bi v šolah prišlo do smrtnih primerov zaradi okužb, ki bi se zgodile kljub ravnanju v skladu s temi priporočili,¹¹ kaj šele, da bi bili odgovorni takrat, ko bi se to zgodilo zaradi nespoštovanja teh pravil. Verjetno ne bi bili odgovorni niti na šolskem ministrstvu in v vladi ali bi se vsaj branili, da niso odgovorni, češ da so izdali priporočila, ki naj bi okužbe v šoli preprečila, a jih šole niso upoštevale. Zakonsko tudi šolniki ne bi bili odgovorni, če priporočila v pravnem smislu ne bi bila zavezujoča. Toda kljub temu bi bila krivda

ignorirati« (prav tam, str. 365). Po svojem pravnem statusu »smernice same po sebi niso predpis, saj uporabnik storitve ne more od izvajalca iztožiti, naj mu storitev zagotovi po postopku, ki je v smernicah zapisan. Toda če so strokovno verodostojne, je ob dokazani kršitvi smernic precej verjetno, da bo bolnik po temelju dokazal svoj odškodninski zahtevek. Analogno je v primeru tožbe pred socialnim sodiščem v primeru kršitve smernic precej verjetno, da bo bolnik dokazal kršitev pravic iz javnega zdravstvenega zavarovanja oziroma oviranje dostopa do storitve, ki mu jo mora javni zdravstveni sistem omogočiti. Smernice niso algoritmi ali klinične poti in izvajalcu ne dajejo navodil, kako naj nek postopek izvaja. So strateški dokument, ki se opredeljuje do znanstvene dokazanosti različnih idej ali predlogov glede postopanja v definiranih okoliščinah. Izvajalec se potem sam odloča, katerega priporočenih postopkov ali katero kombinacijo bo izvajal. Smernice same po sebi teoretično nimajo odločilne vloge pri ugotavljanju, ali je zdravnik ravnal protipravno ali ne. Bolnik lahko sam preiskuje medicinsko literaturo in pri tem išče kateri koli dokaz (npr. študijo, raziskavo ipd.), iz katerega je mogoče dokazati, da bi v danem primeru neka druga metoda oz. drugačno ravnanje zdravnika pripeljala do drugačnega rezultata. V tem se smernice bistveno razlikujejo od normativnih aktov – slednji so veljavni, če jih sprejme zakonodajalec, ne glede na njihovo znanstveno oz. dejansko prepričljivost, medtem ko so smernice veljavne le toliko, kolikor ne obstaja drug prepričljivejši dokaz. Kljub temu pa igrajo lahko smernice pomembno vlogo pri ugotavljanju odškodninske odgovornosti pri vprašanih dolžne skrbnosti. Eden ključnih elementov odškodninske odgovornosti je vzročna zveza, pri kateri se ugotavlja, ali je ravnanje ali opustitev ravnanja zdravnika povzročilo škodo, ki jo je utrpel bolnik. Prav smernice pa lahko na to vprašanje najbolj kakovostno odgovorijo, saj iz njih dokaj enostavno izluščimo, kateri postopki so bili za določene primere že predlagani in kakšna je njihova znanstvena prepričljivost. Postopki, za katere ni močnih in prepričljivih dokazov o učinkovitosti, ali postopki, za katere je celo dokazana neučinkovitost (oziroma nezadostno odstopanje od placeba), namreč niso v sferi dolžne skrbnosti zdravnika, saj ni mogoče dokazati, da je povzročila škodo njihova opustitev. In seveda obratno: če zdravnik izvaja takšen postopek, mora v primeru stranskih učinkov dokazati, da je bolnika o pričakovanih tveganjih in koristih prej seznanil in da je bolnik v to privolil. V nemški sodni praksi obstajajo številni primeri, v katerih so sodišča opredelila vlogo smernic na omenjeni način.« (Prav tam, str. 367–368)

¹¹Ne vem, kako je v tem primeru, toda ko gre za druga strokovna priporočila medicinske stroke, je »pomemben sestavni del priporočil klavzula o odgovornosti. Avtorji v priporočilih po navadi izključijo svojo odgovornost za kakršno koli škodo, ki bi nastala zaradi uporabe priporočil. To je tudi logično, saj gre za neobvezujoč dokument, ko praktik presodi njihovo uporabljivost in smiselnost v konkretnem.« (Popovič 2018, str. 336) Iz tega se vidi, da avtorji priporočil ne prevzemajo odgovornosti niti za škodljive posledice, ki nastanejo z izvršitvijo priporočil. Zato bi bilo iluzorno pričakovati, da bi prevzeli odgovornost za posledice, ki bi nastale zaradi kršitve njihovih priporočil.

– v moralnem smislu – bržkone pripisana tistim, ki so priporočila kršili.¹² So šolniki pripravljene prevzeti to tveganje? Od medicinske oziroma zdravstvene stroke pa tudi ne gre pričakovati, da bo svoja priporočila spremenila, če je prepričana, da kot stroka lahko stoji le za priporočili, kakšna so. V danem trenutku, seveda. Kajti če se spremenijo epidemiološka slika in prognoze, verjetno ni pravega razloga, da ne bi spremenila tudi priporočil in predlagane ukrepe zaostрила ali sprostila. Ta možnost je pravzaprav že predvidena.¹³ Vendar bi v tem primeru šlo za spremembe, ki bi bile v skladu z merili zdravstvene stroke, ne pa za spremembe, ki bi bile po meri šolnikov, a hkrati v nasprotju z mnenjem zdravstvene stroke.

Šolniki sicer še kako upravičeno opozarjajo na težave, ki jih za delo šol povzročajo nekatera od teh priporočil, vključno s prej omenjenim paradoksnim položajem, v katerem so se znašli. Nisem pa prepričan, da so zanj krivi predvsem zdravstveni strokovnjaki. Ti so le pripravili priporočila, ki so, predpostavljam, v skladu s spoznanji zdravstvene stroke in naj bi zagotavljala zadostno raven varnosti pred okužbo v šoli. Upravičeno bi jim lahko nasprotovali le, če priporočila ne bi bila skladna z veljavnimi zdravstvenimi normami. Toda breme dokaza je v tem primeru na tistem, ki bi trdil, da so priporočila v tem pogledu nestrokovna, torej nasprotna merilom, ki veljajo v medicinski stroki. Če pa ta merila bistveno odstopajo od meril, ki jih medicinska stroka uporablja v drugih državah, bi moralo šolsko ministrstvo, še preden je priporočila sprejelo tudi kot svoja priporočila šolam, od Nacionalnega inštituta za javno zdravje zahtevati, da s prepričljivimi argumenti upraviči, kar predlaga. In nasprotno, če nekdo trdi, da za sedanja priporočila ni zdravstvenih razlogov, ali pa, da obstajajo strokovno korektne alternativne rešitve, je treba to dokazati, nato pa bi morala šolska oblast ali vlada sedanja priporočila spremeniti ali odpraviti. Za dvom o priporočilih pa ne zadoščata niti dejstvo, da so se v nekaterih državah občasno različno odločali glede zapiranja šol,¹⁴ niti ne zgolj spoznanje, do katerega smo prišli v sedanji pandemiji koronavirusa, da zdravstvena stroka, slovenska in tuja, nima odgovorov na številna vprašanja in da si marsikdaj tudi mnenja strokovnjakov nasprotujejo. Prav tako se zdi, vsaj na podlagi medijskih poročil iz drugih držav, da sedanja priporočila zdravstvene stroke pri nas ne odstopajo kaj dosti od tistih v nekaterih drugih državah. Iz dejstva, da je šolsko ministrstvo ta priporočila prevzelo tudi kot svoja priporočila in jih posredovalo

¹²Nekaj takega se je – sodeč po medijskih objavah – že zgodilo vodstvenim delavcem v nekaj domovih za ostarele, v katerih se je razširila okužba s koronavirusom in terjala tudi smrtne žrtve, češ da niso ukrepali v skladu s priporočili zdravstvene stroke, pa četudi sami, kot so zatrjevali, zaradi objektivnih razmer v domovih teh priporočil preprosto niso mogli uresničiti.

¹³V objavljenih modelih in priporočilih dobesedno piše: »Ob aktiviranju posameznega modela se higienska in splošna priporočila, ki se nanašajo na izvajanje ukrepov zaradi preprečevanja okužbe in zaradi vnaprej nepredvidljivega stanja, lahko spremenijo oziroma dopolnijo. Spremembo oziroma dopolnitev priporočil pripravi Nacionalni inštitut za javno zdravje in so sestavni del sklepa Vlade RS oziroma ministrice, pristojne za izobraževanje, s katerim aktivira posamezni model.« (Vzgoja in izobraževanje v Republiki Sloveniji v razmerah, povezanih s covid-19 2020, str. 18)

¹⁴Razlogi, zaradi katerih so nekatere države v določenem obdobju zaprle šole, druge pa jih niso, so bili različni in ne samo, da niso bili tako splošno sprejemljivi, da bi jih upoštevale vse države, temveč so se spreminjali tudi znotraj posameznih držav. Argument za zaprtje ali odprtje šol, ki temelji na zgledu drugih držav, v tem primeru ni prepričljiv, saj bi bilo ravnanje, ki bi sledilo zgledu kake druge države, podobno tistemu, ki ga opisuje znani rek: slepec slepca vodi.

šolam, lahko upravičeno sklepamo, da zanj niso sporna, četudi se morda komu zdijo nesorazmerna ali pretirana glede na domnevno relativno manjšo nevarnost, ki preti otrokom zaradi okužbe s koronavirusom. Kljub poznavanju doslej znanih posebnosti glede okužb, njihovega širjenja in poteka bolezni pri otrocih,¹⁵ kakor tudi ob zavedanju, da se kljub izvajanju ukrepov lahko pojavijo okužbe v šolah, ministrstvo za šolstvo priporoča dosledno izvajanje ukrepov v skladu s priporočili za vsak predlagani model izvajanja pouka.

Toda če šolniki ravnaajo v skladu s priporočili, potem, kot pravijo nekateri med njimi, določenih zakonsko predpisanih dejavnosti na šoli ne morejo izvesti. S tem pa kršijo zakon. Če politika sprejme priporočila, ki onemogočajo uresničevanje zakonskih obveznosti, bi morala spremeniti bodisi zakon bodisi priporočila, ne more pa ravnati, kot da je možno oboje, če držijo trditve šolnikov, da v določenih primerih to ni mogoče. Če je nekaj nemogoče izvesti, od šolnikov ni mogoče zahtevati, da morajo to izvesti, kajti »morati« implicira »moči«. To je stvar logike, in ne volje ali hotenja. Ker so šolniki pravno odgovorni za izvrševanje zakona, ne presenečajo njihove izjave, da nekaterih priporočil ne bodo izvršili. A ne zato, ker jih ne bi hoteli, temveč zato, ker ni v njihovi moči, da bi jih izvedli. Kot kaže, pa šolska oblast in pripravljalci priporočil tega ne verjamejo. Prepričani so, da so vsi ukrepi izvedljivi. Po njihovem mnenju so priporočeni modeli, ki jih predstavljajo kot »temelj za organizacijo in izvajanje pouka v prihodnje«, že »naravnani tako, da bi šole lahko ob upoštevanju zdravstvenih priporočil v čim večji meri izvajale pouk v šoli. Predvidena je tudi kombinacija pouka na daljavo in v šoli in le v skrajnem primeru samo izvajanje pouka na daljavo.« Poleg tega »vse načrtovane aktivnosti in predvideni ukrepi temeljijo na obstoječi zasnovi slovenskega šolskega sistema, ki je opredeljen z zakonskimi in podzakonskimi akti ter strokovnimi dokumenti«. In, kar je za obravnavani problem izvedljivosti nekaterih priporočil še posebej pomembno, »upoštevane so tudi prostorske in kadrovske možnosti šol« (Vzgoja in izobraževanje v Republiki Sloveniji v razmerah, povezanih s covid-19 2020, str. 9). Če je to res, potem ni res, kar trdijo nekateri šolniki, namreč, da določena priporočila niso izvedljiva ali da jih njihova izvedba sili v kršitev zakona. Toda vprašanje je, ali niso izvedljiva v obstoječih pogojih ali nasploh, torej v nobenem primeru. Prav tako ni jasno, ali se trditve nanašajo na vse šole ali le na nekatere. Če jih ni mogoče uresničiti v sedanjih razmerah, potem je možno, da imajo prav oboji, šolniki in šolska oblast oziroma pripravljalci priporočil. Toda šolska oblast in pripravljalci

¹⁵Naslednji zapis potrjuje vednost pripravljalcev priporočil o teh posebnostih: »Otroci se lahko okužijo z virusom SARS-CoV-2, dosedanje raziskave pa so pokazale, da bolezen po navadi poteka v blagi obliki. Otroci le redko potrebujejo hospitalizacijo. Opisani so maloštevilni primeri hudo bolnih otrok. Smrti otrok zaradi covid-19 so izjemno redke in v primerjavi z drugimi starostnimi skupinami je stopnja umrljivosti pri otrocih s covid-19 zelo nizka. Nekatere študije kažejo, da otroci igrajo manjšo vlogo pri prenosu bolezni. Pogostejši je prenos virusa med odraslimi in z odraslih na otroke kot pa med otroki in z otrok na odrasle. Po drugi strani vemo, da imajo otroci veliko število socialnih stikov, še posebej v šoli, kar omogoča širjenje virusa. Nekatere tuje raziskave kažejo na to, da ob ponovnem odpiranju šol ni prišlo do velikega širjenja bolezni med otroki, kar lahko delno pripišemo tudi dobremu izvajanju higienskih ukrepov.« (Vzgoja in izobraževanje v Republiki Sloveniji v razmerah, povezanih s covid-19 2020, str. 19) Nekoliko podrobneje je ta problematika predstavljena v poročilu *COVID-19 in children and the role of school settings in COVID-19 transmission* (2020).

priporočil bi morali na konkretnih primerih posameznih šol, na katerih šolniki trdijo, da nekaterih priporočil ni mogoče izvesti, dokazati svoj prav tako, da bi jih sami uspešno udeležili v obstoječih razmerah. A kaj takega se do zdaj, kolikor mi je znano, ni zgodilo. Druga možnost bi bila, da šolska oblast tam, kjer je to mogoče, z dodatnimi finančnimi in drugimi ukrepi spremeni obstoječe stanje na teh šolah (denimo pridobitev dodatnih prostorov, učiteljev, najem večjega števila avtobusov za vozače ipd.) in s tem omogoči uresničitev priporočil. Tretja možnost odprave nasprotja med tem, kar zahteva zakon in kar zahtevajo priporočila, je morda v spremembi tistih členov zakona, zaradi katerih so ravnatelji, kot pravijo, prisiljeni kršiti priporočila, če hočejo ravnati v skladu z zakonom. Kajti zakon takega položaja, kot je nastal s pandemijo, ne upošteva, saj take možnosti v času pisanja zakona nihče ni predvideval. Nikakor pa nastalega problema ni mogoče rešiti s sklicevanjem na zdrav razum. Če pa šolska oblast misli nasprotno, bi bilo prav, da bi sama pripravila priporočila, ki bi bila v skladu z zdravim pametjem, ne pa da pričakuje od šolnikov, da bodo z uporabo zdravega razuma spremenili neizvedljiva priporočila v izvedljiva.

Sklepne misli

Pandemija virusa SARS-CoV-2, katere posledica je bilo tudi izobraževanje na daljavo, je v slovenskem šolstvu povzročila precej težav in imela nanj negativen vpliv. Se je pa prav zaradi nje zgodilo tudi nekaj pozitivnega: vrednost šole se je v očeh slovenske javnosti očitno močno dvignila. Videti je namreč, da naenkrat vsi hočejo, da se otroci čim prej vrnejo v šole. V iste šole, ki so bile prej pogosto predmet kritik in nezadovoljstva. To spremembo je mogoče razumeti tudi kot potrditev resničnosti stare modrosti, da dokler imamo nekaj dragocenega (denimo zdravje) na voljo, tega ne znamo ceniti in da njegovo pravo vrednost spoznamo šele, ko tistega nimamo več. Tudi pravo vrednost šole so, kot kaže, mnogi dojemali šele, ko so bile te zaradi pandemije zaprte. Številni starši so tudi na lastni koži občutili, kako pomembno je, da otroci lahko hodijo v šolo, in da to nikakor ni nekaj samoumevnega, kakor se jim je prej morda zdelo. Iz tega pa nujno ne sledi, da so s šolo tudi bolj zadovoljni, saj se je šoli v njihovih očeh vrednost dvignila zaradi primerjave in izkušnje z izobraževanjem na daljavo, ne pa zato, ker bi menili, da so se šole izboljšale. Mogoče je tudi, da so v času zaprtja šol pogrešali šolo ne samo kot kraj, kjer se otroci lažje in bolje naučijo učne snovi kot doma, temveč tudi, če že ne predvsem kot prostor srečevanja in združevanja s sošolci, osebnega stika z učitelji, organiziranega jutranjega varstva, podaljšanega bivanja in šolske prehrane. Teh socialnih funkcij šole izobraževanje na daljavo seveda ni moglo in ne more nadomestiti. Vsaj ne v celoti. Povezave med učenci ter med učitelji in učenci so sicer bile, a le prek pisnih sporočil, slike in zvoka. V nasprotju z izobraževanjem pa »šolske prehrane na daljavo« ni bilo, čeprav bi šole v času izobraževanja na daljavo morda lahko ponudile dostavo obrokov hrane, ki bi jih pripravili v šoli, na domove tistih otrok iz njihove šole, ki jo, tudi ko so v šoli, zaradi svojega socialnega položaja najbolj potrebujejo. Tudi samo izobraževanje je bilo okrnjeno in na nižji ravni kot v šoli. Takšno je vsaj prevladujoče mnenje. A zdi se, da vse možnosti, ki jih daje sodobna tehnologija, pri dosedanjem izobraževanju

na daljavo niso bile izkoriščene zaradi objektivnih in subjektivnih okoliščin. Zato izobraževanja na daljavo ne gre soditi zgolj po tem, kako je potekalo spomladi, a celo tedaj so se nekateri osnovnošolci in srednješolci, kot so povedali, raje izobraževali na daljavo kot v šoli. Ker pandemije še ni konec, je možno, da se bodo nekateri ali celo vsi učenci in dijaki za določen čas spet izobraževali na daljavo, vendar v boljših pogojih kot pomladi, če so pristojni opravili svojo nalogo in odpravili vsaj največje do zdaj znane pomanjkljivosti.

Literatura in viri

- Agamben, G. (2020). Chiarimenti. *Quodlibet*, 17. 3. 2020.
- Comte-Sponville, A. (2020). V intervjuju: S. Brunfaut, André Comte-Sponville: »J'aime mieux attraper le Covid-19 dans un pays libre qu'y échapper dans un État totalitaire«. *L'echo*, 27. 5. 2020.
- COVID-19 in children and the role of school settings in COVID-19 transmission. (2020). Technical report. Stockholm: European Centre for Disease Prevention and Control.
- Delumeau, J. (1978). *Le Peur en Occident*. Paria: Fayard.
- Foucault, M. (2004). *Nadzorovanje in kaznovanje*. Ljubljana: Krtina.
- Global Education Coalition. (2020). Unesco, 26. 3. 2020. Dostopno na: <https://en.unesco.org/news/unesco-rallies-international-organizations-civil-society-and-private-sector-partners-broad> (pridobljeno 25. 8. 2020).
- Kramberger, U. Š. (2020). Za začetek šole za zdaj predviden zeleni scenarij. *Dnevnik*, 18. 8. 2020.
- Morton, N. (2020). *Should schools teach anyone who can get online – or no one at all? What Washington schools have learned about the digital equity issues of confronting the coronavirus with online education. The Hechinger Report*, 12. 4. 2020. Dostopno na: <https://hechingerreport.org/should-schools-teach-anyone-who-can-get-online-or-no-one-at-all/> (pridobljeno 24. 8. 2020).
- Popovič, B. (2018). Pomen in pravni status priporočil in smernic. *Zdravniški vestnik*, 2018, št. 7–8, str. 365–377.
- Startling disparities in digital learning emerge as COVID-19 spreads: UN education agency. (2020). UN News 21. 4. 2020. Dostopno na: <https://news.un.org/en/story/2020/04/1062232> (pridobljeno 21. 8. 2020).
- Učni načrt. (2016). Program osnovna šola, Angleščina. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.
- Vzgoja in izobraževanje v Republiki Sloveniji v razmerah, povezanih s covid-19: Modeli in priporočila. (2020). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.

Zdenko KODELJA (Education Research Institute, Slovenia)

EDUCATION DURING A PANDEMIC: DISTANCE EDUCATION

Abstract: One of the consequences of the new coronavirus pandemic was the closure of schools and, where possible, the provision of distance education. Due to the closure of schools, the inequality of access to education in Slovenia and worldwide has greatly increased, and the associated equity in education has decreased, because school closure is most harmful to vulnerable and socially deprived students. It is difficult to say how successful distance education has been in the Slovenian context - if we compare it with the effects of ordinary education in schools - as there is no objective and credible data on this. There is no doubt, however, that it has been truncated and at a lower level than education in schools. However, it seems that all the possibilities offered by modern information and communication technology have not been used in distance education so far due to objective and subjective circumstances. Therefore, distance education cannot be judged solely on the basis of how it took place in the spring.

Keywords: distance education, pandemic, equal educational opportunities, equity

E-mail for correspondence: zdenko.kodelja@guest.arnes.si

